

A Study of the Themes and Components of Charismatic Leadership in the Speeches of Mahmoud Ahmadi Nezhād in his Provincial Trips¹

Mohsen Asgari Jahghi¹

*1. Instructor, General Department, Tehran East Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.
mohsenasgare@yahoo.com*

Abstract

The purpose of the present study is to review the themes and components of charismatic leadership in the speeches of Mahmoud Ahmadi Nezhād in his provincial trips. The results of the research conducted by qualitative content analysis of the provincial speeches of Mahmoud Ahmadi Nezhād indicate that the themes and components related to charismatic authority as the dominant facet have the highest frequency in the speeches made in his provincial trips. In other words, from among 1622 units of analysis, 490 (30.2%) cases have dealt with subjects other than charismatic authority and the rest including 1132 units (69.8%) contain elements of charismatic authority. This figure clearly indicates the dominance of the above themes in the speeches under study and conveys that Mahmoud Ahmadi Nezhād recognizes his power not just as a conditional and temporary advocacy or a given subject resulting from people's votes in the framework of the Islamic Republic, but rather as the manifestation of the will of mass of people to perform great missions originating from a bonding deeper than what is known as political representativeness given by people to the selected officials in the states based on election. It is an infinite and unlimited power, compatible and aligned with goals and missions such as justice and development that give legitimacy to that.

Keywords: Legitimacy, Charismatic Leadership, Mahmoud Ahmadi Nezhād, President, Mass of People.

1. Received: 2022/02/07 ; Revised: 2022/02/09 ; Accepted: 2022/03/07

© the authors

<http://sm.psas.ir/>

Publisher: Political Studies Association of the Seminary

بررسی مضامین و مولفه‌های مرتبط با رهبری کاریزماتیک در سخنرانی‌های سفرهای استانی محمود احمدی‌نژاد^۱

محسن عسکری جهقی^۱

۱. مربی، گروه عمومی، واحد تهران شرق، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. mohsenasgare@yahoo.com

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی مضامین و مولفه‌های مرتبط با رهبری کاریزماتیک در سخنرانی‌های سفرهای استانی محمود احمدی‌نژاد است. یافته‌های این پژوهش که بر اساس تحلیل محتوای کیفی سخنرانی‌های استانی محمود احمدی‌نژاد به دست آمد، نشان می‌دهد که مضامین و مولفه‌های مرتبط با سلطه کاریزماتیک به عنوان وجه غالب از بیشترین میزان تکرار در سخنرانی‌های سفرهای استانی محمود احمدی‌نژاد برخوردار است. به عبارت دیگر، از مجموع ۱۶۲۲ واحد تحلیل، ۴۹۰ (۳۰/۲ درصد) مورد به موضوعاتی جز سلطه کاریزما پرداخته‌اند و مابقی به تعداد ۱۱۳۲ واحد تحلیل (۶۹/۸ درصد)، متضمن عناصر سلطه کاریزماتیک هستند که این رقم به روشنی حاکی از سیطره مضمون فوق در سخنرانی‌های مورد بررسی بوده و بیانگر آن است که محمود احمدی‌نژاد قدرت خود را نه به عنوان وکالتی مشروط و موقت یا موضوعی معین که حاصل آراء مردم در چارچوب نظام جمهوری اسلامی است، بلکه به‌مثابه تجلی اراده توده برای ایفای رسالت‌های بزرگی می‌داند که منبعث از پیوندی به مراتب عمیق‌تر از آن چیزی است که نوعاً به عنوان ارتباط نمایندگی سیاسی میان مردم و منتخبانشان در نظام‌های مبتنی بر رأی‌گیری شناخته می‌شود. قدرتی نامحدود و بی‌انتهای، متناسب و متناظر با آرمان‌ها و رسالت‌هایی همچون عدالت و پیشرفت که بدان مشروعیت می‌بخشند.

واژه‌های کلیدی: مشروعیت، رهبری کاریزماتیک، محمود احمدی‌نژاد، رئیس‌جمهور، توده مردم.

۱. عسکری جهقی، محسن (۱۴۰۱). بررسی مضامین و مولفه‌های مرتبط با رهبری کاریزماتیک در سخنرانی‌های سفرهای استانی محمود احمدی‌نژاد. *سیاست متعالیه*، ۱۰(۳۶): ص ۲۳۵-۲۵۴. DOI: 10.202034/sm.2022.548390.1823

تاریخ ارسال: ۱۴۰۰/۱۱/۱۸؛ تاریخ اصلاح: ۱۴۰۰/۱۱/۲۰؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۲/۱۶

۱. مقدمه

جامعه ایران به‌رغم سابقه نسبتاً طولانی در برخورداری از نهادهای قانونگذاری، دیوانسالاری، احزاب سیاسی و حاکمیت عقلانی و تداوم حیات مجلس نمایندگان ملت که خون‌بهای انقلاب مشروطیت محسوب شده و امید می‌رفته است مکانیزم تحقق حاکمیت مشروع منبعث از اراده ملی باشد، عملاً طی یکصد سال گذشته شاهد بروز و ظهور حرکت‌ها و نیروهای اجتماعی گوناگون در جهت تحکیم مشروعیت سلطه سیاسی بر اساس دو گونه دیگر از مشروعیت، یعنی سنت و کاریزما بوده است. این روند که بیشتر به یک سیکل معیوب شبیه می‌باشد، معلول موانع ساختاری و تاریخی جهت تحقق حاکمیت قانون است که احتمالاً می‌بایستی ریشه‌های آن را در فقدان سازوکارهایی دانست که موجب شکل‌گیری جامعه مدنی و همبستگی کارکردی در میان حوزه‌ها و بخش‌های گوناگون جامعه می‌گردد.

به طوری که همواره این دو گونه سلطه سیاسی، با جایگزینی پی‌درپی فرم‌های خالص و یا ترکیبی، و البته همواره با عناصری از مشروعیت قانونی و عقلانیت، شرایط حاکم بر سپهر سیاسی و اجتماعی ایران را رقم زده‌اند. در این میان مشروعیت سیاسی حکام نیز همواره در هاله‌ای از تقدس پیچیده شده و مستند به قدرت کاریزما و یا سنت بوده است.

در شرایط کنونی، جامعه ایران با پشت‌سرگزاردن دو دوره نسبتاً شاخص و متمایز از حاکمیت کاریزما (دوران انقلاب اسلامی و رهبری امام خمینی) و سنت (دوران بعد از رحلت امام خمینی)، مستعد تکوین، بالندگی و تفوق نیروی نوظهور سیاسی، فرهنگی و اجتماعی بوده که درصدد است با تکیه بر اسطوره‌های آخرالزمانی، ظهور یک جنبش نیرومند توده‌وار و برخوردار از رهبری کاریزماتیک را نوید دهد. این جنبش عهده‌دار رسالتی تاریخی و محتوم در راستای تحقق عدالت در سطح داخلی و دستیابی به توانمندی‌های علمی جهت پی‌افکندن ابرقدرتی نوظهور و حامی ارزش‌های الهی بوده که مقدر است جایگزین قدرت‌های رو به زوال استکباری به‌مثابه مظاهر مسلم فساد و ظلم گردد.

واضح است که اثبات چنین رویکردی، مستلزم بررسی‌های تحلیلی و مستدل، بر اساس ادله و شواهد کافی خواهد بود، تا ماهیت رفتار سیاسی محمود احمدی‌نژاد و همراهان او که امروزه به موازات تعمیق فاصله ایشان با نظام سیاسی حاکم، به عنوان «جریان انحرافی» شناخته می‌شوند، روشن شده و تضادهای عمیق پنهان در ورای این منازعات جاری در ساخت سیاسی کشور و فرجام آن‌ها در آینده به درستی درک گردد.

برخی پژوهش‌های انجام شده که با تحقیق حاضر چه به لحاظ روش یا موضوع اشتراک دارند، اهمیت سخنرانی‌های رهبران کاریزماتیک و نیز مسئله تکرار مضامین در این سخنرانی‌ها را به‌مثابه یک شاخص مهم ارزیابی نموده‌اند. پژوهش حاضر درصدد است تا چگونگی روند ظهور و بالندگی این نیروی سیاسی جدید را از رهگذر بررسی ادبیات سیاسی ویژه آن، رصد نموده و به این منظور از روش تحلیل محتوا که متکی به سنت علمی و تحقیقاتی در حوزه ارتباطات سیاسی از دوران جنگ جهانی دوم تاکنون است، بهره می‌جوید.

۲. مبانی نظری پژوهش

رهبری کاریزماتیک صفتی است مبتنی بر درک پیروان از رفتارهای رهبر (Chris & Tammy, 2003). به عبارتی کاریزما بودن یک صفت فردی، که در نتیجه جایگاه فرد در سازمان باشد، نیست؛ بلکه ویژگی خاصی است که در نتیجه رفتارهای رهبر به وجود می‌آید (Conger & Kanungo, 1987). بنابراین، می‌توان چند مؤلفه رفتاری را که شکل‌دهنده این صفات هستند، معرفی کرد (کمالیان و اسمعیلی گیوی، ۱۳۸۵). شکل‌گیری این نوع از رهبری، منوط به محیط‌های اجتماعی نیست، بلکه در طول تاریخ نمونه‌هایی از به وجود آمدن این نوع از رهبری در محیط‌های صنعتی و تجاری نیز ذکر شده است (Conger & Kanungo, 1998).

کاریزما در اصطلاح به خصوصیت شخصی گفته می‌شود که خود او معتقد است، یا دیگران در مورد او بر این باورند که دارای قدرت رهبری فوق‌العاده می‌باشد. همچنین ماکس وبر^۱ کاریزما را چنین توصیف می‌کند: ویژگی خاصی از یک شخصیت پدیده (Conger & Kanungo, 1987). در مورد عوامل ظهور رهبری کاریزماتیک دو دیدگاه وجود دارد که عبارتند از:

شرایط اجتماعی و تاریخی (روابط انعکاسی، روابط نمادین و روابط توسعه‌ای) (Roch, 2001; Popper, 2004) و پویایی‌های بین رهبر و پیرو (Popper, 2004). چشم‌انداز رهبران کاریزماتیک توجه بالقوه پیروان را به سمت فرصت‌های موجود برای تغییر جلب می‌کند و امید و اعتقاد معطوف به آن، تغییر را به پیروان القاء کرده و نیروهای آن‌ها را بسیج می‌کند تا خود را به چشم‌انداز اختصاص دهند (Groves, 2015).

مهم‌ترین منبع برای اینکه رهبر به چشم‌انداز خود برسد، منابع انسانی است. در این زمینه رهبر باید نسبت به توانایی‌ها و احساسات عاطفی پیروان خود حساس باشد (Chris & Tammar, 2003). رهبران

کاریزماتیک باید واقعاً نسبت به نیازهای پیروان و ارزش‌های آنان حساس باشند و از این نشانه‌ها به عنوان ورودی برای ایجاد و بیان چشم‌انداز استفاده کنند (Groves, 2015). تدوین اهدافی که برای پیروان ایده‌آل باشد، نیرویی در اختیار رهبر می‌گذارد که با آن می‌تواند تغییر ایجاد کند. اگر اهداف چشم‌انداز برای پیروان معنی‌دار باشد، چشم‌انداز، انگیزشی خواهد بود (Hax Arnoldo & Majluf Nicolas, 2012).

۳. سنخ‌های سه گانه سلطه از دیدگاه وبر

و بر اقسام سه نوع آرمانی سلطه مشروع را به شرح ذیل تفکیک نموده و توضیح می‌دهد که تاریخ جوامع بشری همواره مبین اشکال متنوع حاصل از «ترکیب، آمیزه، انطباق و تعدیل» سنخ‌های مذکور (Weber, 1974: p.1133) بوده و تفکیک آن‌ها به صورت اشکال ناب تنها در مقام تبیین نظری صورت می‌پذیرد.

۳-۱. سلطه سنتی

شناخته شده‌ترین سیمای سلطه سنتی، «پدر سالاری» و شاخه‌های فرعی آن است (Parkin, 2002: p.70). اعتقاد به مشروعیت اقتداری که «همیشه وجود داشته است» (Bendix, 1977: p.210)، سنت مقدس مبنای اعمال قدرت ارباب و رئیس خانواده بر تابعان اوست که بدون محدودیت‌های قانونی اعمال گردیده و تنها قواعد نانوشته همین سنت مقدس است که اقتدار وی را مقید به ملاحظات و محدودیت‌هایی می‌سازد (Parkin, 2002: p.70). رعایا و وفاداران وی به احترام منزلت دیرینه و مقام موروثی وی، از هر حیث مطیع او هستند.

۳-۲. سلطه کاریزماتیک

«اقتدار، ناشی از لطف و عطیه خارق‌العاده و شخصی است. ارادت مطلقاً شخصی و اعتماد شخصی نسبت به الهامات، خصال قهرمانی و دیگر ویژگی‌های رهبری فردی است» (بشیریه، ۱۳۸۶: ص ۷۳۰). قدرت فرماندهی می‌تواند به وسیله رهبری یک پیامبر، قهرمان جنگی، یا حتی یک عوام فریب اعمال شود. بر اساس نظرات گاردنر و اولیو^۱ (۲۰۱۵)، رهبران کاریزما از جمله کسانی هستند که از نحوه تفکر و تفکر

عمیق برخوردار بوده و دیگران آن‌ها را همچون کسانی درک می‌کنند که بر ارزش‌های خود و دیگران آگاهی دارند. از جمله نقاط قوت آن‌ها این است که از زمینه‌ای که در آن فعالیت می‌کنند، آگاه بوده و دارای اعتماد به نفس، امیدواری، خوش‌بینی و مقاومت هستند.

۳-۳. سلطه قانونی

قدرت قانونی به اقتدار یک مقام رسمی اشاره دارد و از مفهوم حقوق مالکیت ناشی می‌شود. اگرچه تعداد زیادی از رهبران معتقدند که قدرت آن‌ها در حین ارتقاء از طریق مردم افزایش می‌یابد، اما بدون قدرت کاریزما، قدرت قانونی محدودیت‌های خود را دارد، زیرا قدرت آن‌ها می‌تواند به مرور زمان کم شود (Goncalves, 2013).

از دیدگاه وبر، تنها سلطه قانونی است که نتیجه تحول تدریجی - و مشخصاً تحول در جوامع پیشرفته غربی - است. حال آنکه دو سنخ دیگر سلطه دائماً در حال افول و طلوع هستند. به طوری که اقتدار سنتی نوعاً در نتیجه برخورد نسل‌ها و منازعات درونی قدرت تضعیف گردیده، بی‌آنکه متحول شود. همچنین سلطه کاریزماتیک که کاملاً متکی به شخص بوده و نوعاً ظهوری ناگهانی یا به تعبیر وبر فوران کاریزما^۱ داشته که تدریجاً و در نتیجه فرایند غیرشخصی شدن^۲ افول کرده و تغییر شکل می‌دهد. حکومت قانون نه به یک قهرمان تاریخی و نه به هیچ سنت مقدسی محدود نمی‌ماند. به قول بنتون (Benton, 2003: p.125)، وقتی می‌بینید که شخص دارای اعتماد به نفس، سبک، ترکیب، اقتدار و انرژی بی‌حد و حصر است، او دارای نشانه‌های کاریزما می‌باشد (Benton, 2003).

۴. مفاهیم و اصول کاریزما

۴-۱. سنت‌شکنی

رهبری کاریزماتیک ماهیتاً علیه سنت حاکم می‌شود. «رهبر کاریزماتیک سخنور، با بی‌اعتبار کردن نهادها و آیین‌های موجود و فاصله انداختن آن‌ها با مردم و با عرضه تعالیم و شعارهای تازه، به تضعیف نهادهای از ما بهتران و اعتقادات آن‌ها می‌پردازد» (Hoffer, 2002: p.150).

1. Eruption of charisma

2. Depersonalization of charisma

این سنت‌شکنی اشکال و جلوه‌های متعددی دارد که در اقدامات و البته مواضع و اظهارات این قبیل رهبران بروز و ظهور می‌یابد. «کار مقدماتی تضعیف نهادهای موجود و آماده‌سازی برای استقبال از یک آینده جدید، فقط می‌تواند به دست کسانی انجام شود که سخنور باشند. مادام که نظم موجود کمابیش به قاعده عمل کند، توده‌ها اساساً محافظه‌کار باقی می‌مانند و به اصلاحات می‌اندیشند... رهبران کاریزماتیک و سخنران به طور نامحسوس نهادهای مستقر را تضعیف، قدرتمندان را بی‌اعتبار و وابستگی‌های موجود را کم‌اثر می‌کنند» (Hoffer, 2002: p.140).

۴-۲. قانون شکنی

رهبری کاریزماتیک ماهیتاً ضد عقلانیت و رویه‌های قانونمدار است. «پی بردن به این موضوع چندان دشوار نیست که چگونه سخنور عیب‌جو با ریشخند و تقبیح مداوم نظم موجود، باورها و علایق جاری را به لرزه درمی‌آورد و توده‌ها را با ایده تغییر آشنا می‌سازد» (Hoffer, 2002: p.148).

این قانون‌شکنی اشکال و جلوه‌های متعددی دارد که در اقدامات و البته مواضع و اظهارات این قبیل رهبران بروز و ظهور می‌یابد. «تقبیح حال حاضر بدون بستن امید قطعی به آینده بهتر نمی‌تواند از اصالت برخوردار باشد، زیرا هر قدر هم که بر نازیبایی‌ها و کژی‌های زمان خود تأسف بخوریم، اگر چشم‌اندازهای آتی حاکی از وخامت بیشتر یا حتی استمرار اوضاع کنونی و عدم تغییر باشد، به طور اجتناب‌ناپذیری به سوی سازگاری با شرایط موجود خود حرکت می‌کند. از این‌رو رهبران کاریزماتیک وضعیت موجود را به عنوان پیش درآمدی نکبت‌بار برای آینده‌ای شکوهمند تقبیح می‌کنند» (Hoffer, 2002: p.77).

۴-۳. کاریزماتیک

۴-۳-۱. وعده حل قریب‌الوقوع مشکلات و برخورد ریشه‌ای با مسائل

فارغ از جنبه‌های سلبی یاد شده، الگوی رهبری کاریزماتیک، واجد چند عنصر اصلی است. «رهبری کاریزمایی همواره حامی روش‌های رادیکالی است که ریشه مسائل را هدف قرار داده و حل و فصل همه مشکلات و مسائل را در گروی زیر و رو شدن نظم موجود می‌داند. رهبران کاریزماتیک خواستار تغییر بنیانی و رادیکال هستند، از زمان حال بیزارند و آماده‌اند با بی‌رحمی و بی‌پروایی اکنون را درنوردند» (Hoffer, 2002: p.81). بنابراین، رهبر کاریزماتیک این نوید را به پیروان خویش می‌دهد که در سایه خیزش توده‌ها تمامی موانع و مشکلات به سادگی از پیش پای جنبش برداشته می‌شود.

۴-۳-۲. تخطئه عملکرد و تحقیر دشمن و وعده پیروزی محتوم

مقابله با یک اهریمن بدکنش جزء لاینفک رسالت رهبران کاریزماتیک است. همیشه و در همه جنبش‌های مرتبط با چنین رهبرانی جبهه‌ای از دشمنان اهریمنی و دیو صفت وجود دارد که مقابله با آن جنبه وحدت‌بخش برای جنبش توده‌وار داشته و حتی هویت این قبیل جنبش‌ها تا حد زیادی مرهون وجود چنین دشمنانی است. به عبارت دیگر، هویت جنبش از طریق نفی غیر و مرزبندی با دشمن شکل می‌گیرد. از منظر فوق وجود دشمن اهریمنی و مقابله مستمر با آن برای بقاء و سرزندگی هر جنبش توده‌وار یک ضرورت حیاتی بشمار می‌رود. این نوع دشمن بنابر تعریف و ماهیت خود، یکسره در مسیر باطل و ناحق حرکت کرده و اقدامات و اعمال وی ضد انسانی و اهریمنی خواهد بود. اریک هوفر^۱ در کتاب *مرید راستین* در این باره می‌نویسد: «این دشمن و اهریمن اجتناب‌ناپذیر، همه جا حضور دارد و از درون و بیرون دست‌اندرکار توطئه‌چینی برای رهبر کاریزماتیک است. هر خطایی که روی دهد، کار او است» (Hoffer, 2002: p.134).

۴-۳-۳. تجلیل از توده مردم و جنبش توده‌وار به عنوان منشاء دستاوردهای بزرگ

نیاز رهبری کاریزماتیک به توده مردمی که به وی و رسالتش گردن می‌نهند، مانند نیاز ماهی به آب است. در واقع تصور الگوی رهبری کاریزماتیک بدون وجود توده مردمی که در یک جنبش انقلابی زیر لوای چنین رهبری متشکل گردیده‌اند، غیر ممکن است. چنین توده‌ای درست برعکس دشمنان خود، ذاتاً برحق، پاک و اهورایی بوده و از همین روی شایسته تحقق رسالتی ماورائی و مقدس هستند که از سوی رهبری به آن فراخوانده شده‌اند. «باور به آرمانی مقدس تا اندازه زیادی برای باور از دست رفته خودمان یک جایگزین بشمار می‌رود. هرچه شخص در ادعای برتری خود کم‌تر موجه باشد، آمادگی بیشتری دارد تا همه برتری‌ها را به مردم، ملت، مذهب، نژاد یا آرمان مقدس خود نسبت دهد» (Hoffer, 2002: p.24).

۴-۳-۴. القای رسالت توده برای ارائه الگو جهت تغییر مناسبات جهانی

عامل اصلی برای مشروعیت‌بخشی به رهبری کاریزماتیک همان رسالت ماورائی است که رهبر بدان فراخوانده شده است. این نوع رسالت‌ها نوعاً فراگیر، تاریخ‌ساز و یحتمل جهانشمول هستند و توده مردمی که در زیر لوای رهبری گرد آمده‌اند، مجری و تحقق‌دهنده آن‌ها خواهند بود. رهبر کاریزماتیک ابعاد و

1. Erick Hoffer

چگونگی رسالت جنبش انقلابی را مطابق آنچه که به او الهام شده است، برای پیروان خویش تشریح نموده و اهداف و آرمان‌ها و شیوه دستیابی به آرمانشهر را نشان می‌دهد. «امید اغراق‌آمیز حتی زمانی که قدرت عملی پشت آن قرار ندارد، احتمالاً بی‌پرواترین نیرو را به وجود می‌آورد. هیچ باور موثری نیست، مگر اینکه به آینده معطوف و با عنصری از جنس آرمانشهر توأم باشد» (Hoffer, 2002: p.19).

۵. اجرای پژوهش

پژوهش حاضر ظهور پدیده احمدی‌نژاد را به‌مثابه پروژه‌ای برای خلق یک کاریزمای نوین با ویژگی استغناء نسبت به رهبری کاریزماتیک پیشین به‌مثابه منبع مشروعیت و مقابله با نهاد میراث مانده از وی به‌مثابه نهادی که مشروعیت خود را از رهبری پیشین اخذ می‌کند، مورد بررسی و مطالعه قرار می‌دهد.

متغیرهای مورد مطالعه در پژوهش حاضر عبارتند از:

الف- متغیر زمان ایراد سخنرانی

سخنرانی‌های استانی در:

(۱) دور اول سفرها

(۲) دور دوم سفرها

(۳) دور سوم سفرها

(۴) دور چهارم سفرها

ب- متغیر محتوا

(۱) سنت شکنی

(۱-۱) مقابله با الیگارشی حاکم و خانواده‌های قدرتمند به عنوان مظاهر سلطه سنتی

(۲) قانون شکنی

(۲-۱) تاکید بر ناکارآمدی دیوانسالاری

(۳) مولفه‌های مشروعیت کاریزماتیک.

عبارات بیان‌کننده مقولات بخش کاریزما متناسب با حال و هوای متون مورد بررسی، نسبت به آنچه در

طرح تحقیق ارائه شده است، تفاوت کرده که عناوین نهایی عبارتند از:

(۳-۱) وعده حل قریب‌الوقوع مشکلات و برخورد ریشه‌ای با مسائل

۲-۳) تخطئه عملکرد و تحقیر دشمن و وعده پیروزی محتوم

۳-۳) تجلیل از توده مردم و جنبش توده‌وار به عنوان منشاء دستاوردهای بزرگ

۴-۳) القای رسالت توده برای ارائه الگو جهت تغییر مناسبات جهانی

۴) محتوای غیر مرتبط با مقولات سه‌گانه فوق

۴-۱) مضامین دینی و ایدئولوژیک

۴-۲) مصوبات سفر و موضوعات مربوط به آن.

جامعه آماری تحقیق، تمامی سخنرانی‌های محمود احمدی‌نژاد در سفر به استان‌ها بوده که در چارچوب برنامه سفرهای استانی هیئت دولت از نخستین آن‌ها به تاریخ ۱۳۸۴/۸/۱۸ تا سفر اخیر در مورخ ۱۳۹۱/۲/۲۱ ایراد شده و شمار آن‌ها تا مقطع ارائه طرح پژوهشی به ۱۰۰ سفر به شرح زیر است. برای اثبات آماری فرضیه از آزمون خی-دو استفاده شده است.

۶. یافته‌ها

۶-۱. آمار توصیفی

جدول ۱- توزیع فراوانی متغیر زمان ایراد سخنرانی

درصد	فراوانی	متغیر
۵۰	۸۱۱	دور اول سفرهای استانی
۲۱/۵	۳۴۸	دور دوم سفرهای استانی
۱۸	۲۹۳	دور سوم سفرهای استانی
۱۰/۵	۱۷۰	دور چهارم سفرهای استانی
۱۰۰	۱۶۲۲	جمع

جدول (۱) وضعیت متغیر زمان ایراد سخنرانی را نشان می‌دهد. بر اساس نتایج به دست آمده:

- ۵۰ درصد واحدهای تحلیل، طی دوره اول سفرهای استانی ایراد شده‌اند.

- ۲۱/۵ درصد واحدهای تحلیل، طی دوره دوم سفرهای استانی ایراد شده‌اند.

- ۱۸ درصد واحدهای تحلیل طی دوره سوم سفرهای استانی ایراد شده‌اند.

- ۱۰/۵ درصد واحدهای تحلیل طی دوره چهارم سفرهای استانی ایراد شده‌اند.

جدول ۲- توزیع فراوانی متغیر محتوا (نفی الیگارشی)

متغیر	فراوانی	درصد
نفی الیگارشی	۱۰۸	۶/۷
سایر	۱۵۱۴	۹۳/۳

جدول (۲) وضعیت متغیر محتوا (نفی الیگارشی) را نشان می‌دهد. بر اساس نتایج به دست آمده: ۶/۷ درصد واحدهای تحلیل، مصادیق مولفه نفی الیگارشی بشمار می‌روند.

جدول ۳- توزیع فراوانی متغیر محتوا (نفی دیوانسالاری)

متغیر	فراوانی	درصد
نفی دیوانسالاری	۶۰	۳/۷
سایر	۱۵۶۲	۹۶/۳

جدول (۳) وضعیت متغیر محتوا (نفی دیوانسالاری) را نشان می‌دهد. بر اساس نتایج به دست آمده: ۳/۷ درصد واحدهای تحلیل، مصادیق مولفه نفی دیوانسالاری بشمار می‌روند.

جدول ۴- توزیع فراوانی متغیر محتوا (کاریزما)

متغیر	فراوانی	درصد
برخورد ریشه‌ای	۱۵۲	۹/۴
تخطئه و تحقیر دشمن	۲۹۵	۱۸/۲
تجلیل از توده	۲۵۸	۱۵/۹
القای رسالت توده	۲۵۹	۱۶
سایر	۶۵۸	۴۰/۵

جدول (۴) وضعیت متغیر محتوا (کاریزما) را نشان می‌دهد. بر اساس نتایج به دست آمده: ۹/۴ درصد واحدهای تحلیل، مصادیق مولفه وعده حل قریب الوقوع مشکلات و برخورد ریشه‌ای با مسائل است. ۱۸/۲ درصد واحدهای تحلیل، مصادیق مولفه تخطئه عملکرد و تحقیر دشمن و وعده پیروزی محتوم است. ۱۵/۹ درصد واحدهای تحلیل، مصادیق مولفه تجلیل از توده و جنبش توده‌وار به عنوان منشاء دستاوردهای بزرگ است.

۱۶- درصد واحدهای تحلیل، مصادیق مولفه القای رسالت توده برای ارائه الگو جهت تغییر مناسبات جهانی است.

جدول ۵- توزیع فراوانی متغیر محتوا (غیر مرتبط با مقولات سه‌گانه)

متغیر	فراوانی	درصد
مضامین دینی و ایدئولوژی	۲۲۱	۱۳/۶
مصوبات سفر و غیره	۲۶۹	۱۶/۶
مقولات سه‌گانه	۱۱۳۲	۶۹/۸

جدول (۵) وضعیت متغیر محتوا (غیر مرتبط با مقولات سه‌گانه) را نشان می‌دهد. بر اساس نتایج به‌دست آمده:

۱۳/۶ درصد واحدهای تحلیل، مضامین دینی و ایدئولوژیک است.

۱۶/۶ درصد واحدهای تحلیل، راجع به مصوبات سفر و موضوعات مربوط به آن است.

جدول ۶- توزیع فراوانی متغیرهای سه‌گانه محتوا (نفی الیگارش، نفی دیوانسالاری، کاریزما)

متغیر	فراوانی	درصد
متغیرهای سه‌گانه محتوا	۱۱۳۲	۶۹/۸
متغیرهای غیر مرتبط	۴۹۰	۳۰/۲

جدول (۶) وضعیت متغیرهای سه‌گانه محتوا را نشان می‌دهد. بر اساس نتایج به دست آمده:

۶۹/۸ درصد واحدهای تحلیل، مصادیق متغیرهای سه‌گانه هستند.

۳۰/۲ درصد واحدهای تحلیل، مصادیق متغیر غیر مرتبط با مقولات سه‌گانه می‌باشند.

جدول ۷- توزیع فراوانی متغیر مقولات سه‌گانه و کاریزما

متغیر	فراوانی	درصد
برخورد ریشه‌ای	۱۵۲	۹/۴
تخطئه و تحقیر دشمن	۲۹۵	۱۸/۲
تجلیل از توده	۲۵۸	۱۵
القای رسالت توده	۲۵۹	۱۵/۹
نفی دیوانسالاری	۶۰	۳/۷
نفی الیگارش	۱۰۸	۶/۷
سایر	۴۹۰	۳۰/۲

۶-۲. آمار استنباطی

۶-۲-۱. فرضیه اصلی

مضامین و مولفه‌های مرتبط با رهبری کاریزماتیک، به عنوان وجه غالب، از بیشترین میزان تکرار در سخنرانی‌های سفرهای استانی محمود احمدی‌نژاد برخوردار است.

H0: متغیر مقولات سه‌گانه کاریزما و متغیر مقولات غیر مرتبط، مستقل هستند.

H1: متغیر مقولات سه‌گانه کاریزما و متغیر مقولات غیر مرتبط، مستقل نیستند.

شمار کثیر واحدهای تحلیل، ناظر بر وجه کاریزماتیک، مطابق یافته‌های جدول (۸)، به روشنی و بدهت حاکی از اثبات فرضیه نخست پژوهش حاضر است. به عبارت دیگر، از مجموع ۱۶۲۲ واحد تحلیل، ۴۹۰ (۳۰/۲ درصد) عدد به موضوعاتی خارج از شمول مواضع کاریزماتیک پرداخته‌اند و مابقی به تعداد ۱۱۳۲ واحد تحلیل (۶۹/۸ درصد)، متضمن عناصر رهبری کاریزماتیک هستند که این رقم به روشنی حاکی از سیطره مضمون فوق در سخنرانی‌های مورد بررسی است.

جدول ۸- نتایج آماری آزمون مربع کای

	آمار	درجه آزادی	معنی‌داری
Pearson Chi-Square	1.622E3 ^a	12	.000
Likelihood Ratio	1.987E3	12	.000
Linear-by-Linear Association	819.486	1	.000
N of Valid Cases	1622		
have expected count less than 5. The minimum expected count is 8.18. a. 0 cells (.0)			

جدول ۹- نتایج آزمون معیارهای متقارن

	مقدار	معنی‌داری تقریبی
Nominal by Nominal	Phi	1.000
	Cramer's V	.707
N of Valid Cases		1622

با توجه به نتایج، آمار آزمون خی-دو، برابر $\frac{32}{1622}$ بوده و مقدار معنی‌داری آن صفر است، پس، فرض صفر رد می‌شود، یعنی دو متغیر به هم وابسته هستند. مقدار ضریب همبستگی کرامر آن ۰/۷۰۷ است. با توجه به جدول تقاطعی دو متغیر (۱۰)، این دو متغیر رابطه عکس دارند و متغیر مقولات غیر مرتبط، کم‌تر

از متغیر مقولات سه‌گانه کاریزما انتخاب شده است.

جدول ۱۰- جدول تقاطعی مقولات سه‌گانه / مقولات نامرتب

	کل	نفی الیگارش	نفی دیوانسالاری	القای رسالت	تجلیل توده	تخطئه دشمن	برخورد ریشه‌ای	نامرتب	
مقولات	1132	108	60	259	258	295	152	0	0
مضامین دینی	221	0	0	0	0	0	0	221	0
مصوبات سفر و غیره	269	0	0	0	0	0	0	269	0
جمع	1622	108	60	259	258	295	152	490	0

بنابراین، می‌توان اظهار داشت که فرضیه پژوهش مبنی بر اینکه عنصر «سلطه کاریزما تیک» به عنوان وجه غالب، از بیشترین میزان تکرار در سخنرانی‌های احمدی‌نژاد برخوردار است، مورد تأیید قرار گرفته است.

جدول ۱۱- وضعیت دو متغیر زمان ایراد سخنرانی و موضوعات مربوط به کاریزما

مجموع	محتوای مرتبط با کاریزما							فرآوانی	درصد در ردیف	دور اول	زمان ایراد سخنرانی
	وجود ندارد	القای رسالت	تجلیل توده	تخطئه دشمن	برخورد ریشه‌ای	نفی الیگارش	نفی دیوانسالاری				
۸۱۱	۲۲۷	۱۶۱	۱۳۲	۱۵۲	۸۸	۲۹	۲۲	فرآوانی	درصد در ردیف	دور اول	
۵۰	۱۴	۹/۹	۸/۱	۹/۴	۵/۴	۱/۸	۱/۴	درصد در ردیف	دور دوم		
۳۴۸	۱۰۹	۵۷	۵۴	۶۸	۳۳	۲/۱	۶	فرآوانی	دور سوم		
۲۱/۵	۶/۷	۳/۵	۳/۳	۴/۲	۲	۱/۳	۰/۴	درصد در ردیف	دور چهارم		
۲۹۳	۱۰۱	۲۸	۵۳	۴۵	۱۷	۲۹	۲۰	فرآوانی	مجموع		
۱۸/۱	۶/۲	۱/۷	۳/۳	۲/۸	۱	۱/۸	۱/۲	درصد در ردیف			
۱۷۰	۵۳	۱۳	۱۹	۳۰	۱۴	۲۹	۱۲	فرآوانی			
۱۰/۵	۳/۳	۰/۸	۱/۲	۱/۸	۰/۹	۱/۸	۰/۷	درصد در ردیف			
۱۶۲۲	۴۹۰	۲۵۹	۲۵۸	۲۹۵	۱۵۲	۱۰۸	۶۰	فرآوانی			
۱۰۰	۳۰/۲	۱۶	۱۵/۹	۱۸/۲	۹/۴	۶/۷	۳/۷	درصد در ردیف			

- ۱/۴ درصد واحدهای تحلیل که طی دور اول سفرهای استانی ایراد شده، مصادیق نفی دیوانسالاری است.

- ۰/۴ درصد واحدهای تحلیل که طی دور دوم سفرهای استانی ایراد شده، مصادیق نفی دیوانسالاری است.

- ۱/۲ درصد واحدهای تحلیل که طی دور سوم سفرهای استانی ایراد شده، مصادیق نفی دیوانسالاری است.
 - ۰/۷ درصد واحدهای تحلیل که طی دور چهارم سفرهای استانی ایراد شده، مصادیق نفی دیوانسالاری است.

- ۱/۸ درصد واحدهای تحلیل که طی دور اول سفرهای استانی ایراد شده، مصادیق نفی الیگارشی است.
 - ۱/۳ درصد واحدهای تحلیل که طی دور دوم سفرهای استانی ایراد شده، مصادیق نفی الیگارشی است.
 - ۱/۸ درصد واحدهای تحلیل که طی دور سوم سفرهای استانی ایراد شده، مصادیق نفی الیگارشی است.
 - ۱/۸ درصد واحدهای تحلیل که طی دور چهارم سفرهای استانی ایراد شده، مصادیق نفی الیگارشی است.
 - ۵/۴ درصد واحدهای تحلیل که طی دور اول سفرهای استانی ایراد شده، مصادیق مولفه برخورد ریشه‌ای است.

- ۲ درصد واحدهای تحلیل که طی دور دوم سفرهای استانی ایراد شده، مصادیق مولفه برخورد ریشه‌ای است.

- ۱ درصد واحدهای تحلیل که طی دور سوم سفرهای استانی ایراد شده، مصادیق مولفه برخورد ریشه‌ای است.

- ۰/۹ درصد واحدهای تحلیل که طی دور چهارم سفرهای استانی ایراد شده، مصادیق مولفه برخورد ریشه‌ای است.

- ۹/۴ درصد واحدهای تحلیل، که طی دور اول سفرهای استانی ایراد شده، مصادیق مولفه تخطئه و تحقیر است.

- ۴/۲ درصد واحدهای تحلیل که طی دور دوم سفرهای استانی ایراد شده، مصادیق مولفه تخطئه و تحقیر است.

- ۲/۸ درصد واحدهای تحلیل که طی دور سوم سفرهای استانی ایراد شده، مصادیق مولفه تخطئه و تحقیر دشمن است.

- ۱/۸ درصد واحدهای تحلیل که طی دور چهارم سفرهای استانی ایراد شده، مصادیق مولفه تخطئه و تحقیر دشمن است.

- ۸/۱ درصد واحدهای تحلیل که طی دور اول سفرهای استانی ایراد شده، مصادیق مولفه تجلیل از توده‌هاست.

- ۳/۳ درصد واحدهای تحلیل که طی دور دوم سفرهای استانی ایراد شده، مصادیق مولفه تجلیل از توده‌هاست.
- ۳/۳ درصد واحدهای تحلیل که طی دور سوم سفرهای استانی ایراد شده، مصادیق مولفه تجلیل از توده‌هاست.
- ۱/۲ درصد واحدهای تحلیل که طی دور چهارم سفرهای استانی ایراد شده، مصادیق مولفه تجلیل از توده‌هاست.
- ۹/۹ درصد واحدهای تحلیل که طی دور اول سفرهای استانی ایراد شده، مصادیق مولفه القای رسالت توده‌هاست.
- ۳/۵ درصد واحدهای تحلیل که طی دور دوم سفرهای استانی ایراد شده، مصادیق مولفه القای رسالت توده‌هاست.
- ۱/۷ درصد واحدهای تحلیل که طی دور سوم سفرهای استانی ایراد شده، مصادیق مولفه القای رسالت توده‌هاست.
- ۰/۸ درصد واحدهای تحلیل که طی دور چهارم سفرهای استانی ایراد شده، مصادیق مولفه القای رسالت توده‌هاست.

جدول ۱۲- وضعیت دو متغیر زمان ایراد سخنرانی و متغیر محتوای غیر مرتبط

مجموع	محتوای غیر مرتبط					
	وجود ندارد	مصوبات سفر استانی	مضامین دینی			
۸۱۱	۵۸۴	۱۲۸	۹۹	فراوانی	دور اول	زمان ایراد سخنرانی
۵۰	۳۶	۷/۹	۶/۱	درصد در ردیف		
۳۴۸	۲۳۹	۵۷	۵۲	فراوانی	دور دوم	
۲۱/۵	۱۴/۷	۳/۵	۳/۲	درصد در ردیف		
۲۹۳	۱۹۲	۴۷	۵۴	فراوانی	دور سوم	
۱۸/۱	۱۱/۸	۲/۹	۳/۳	درصد در ردیف		
۱۷۰	۱۱۷	۳۷	۱۶	فراوانی	دور چهارم	
۱۰/۵	۷/۲	۲/۳	۱	درصد در ردیف		
۱۶۲۲	۱۱۳۲	۲۶۹	۲۲۱	فراوانی	مجموع	
۱۰۰	۶۹/۸	۱۶/۶	۱۳/۶	درصد در ردیف		

بر اساس نتایج جدول (۱۲):

۶/۱ - درصد واحدهای تحلیل که طی دور اول سفرهای استانی ایراد شده، مضامین دینی و ایدئولوژیک بوده است.

۳/۲ - درصد واحدهای تحلیل که طی دور دوم سفرهای استانی ایراد شده، مضامین دینی و ایدئولوژیک بوده است.

۳/۳ - درصد واحدهای تحلیل که طی دور سوم سفرهای استانی ایراد شده، مضامین دینی و ایدئولوژیک بوده است.

۱ - درصد واحدهای تحلیل که طی دور چهارم سفرهای استانی ایراد شده، مضامین دینی و ایدئولوژیک بوده است.

۷/۹ - درصد واحدهای تحلیل که طی دور اول سفرهای استانی ایراد شده، گزارش مصوبات سفر استانی بوده است.

۳/۵ - درصد واحدهای تحلیل که طی دور دوم سفرهای استانی ایراد شده، گزارش مصوبات سفر استانی بوده است.

۲/۹ - درصد واحدهای تحلیل که طی دور سوم سفرهای استانی ایراد شده، گزارش مصوبات سفر استانی بوده است.

۲/۳ - درصد واحدهای تحلیل که طی دور چهارم سفرهای استانی ایراد شده، گزارش مصوبات سفر استانی بوده است.

۷. نتیجه‌گیری

محمود احمدی‌نژاد اگرچه به عنوان رئیس جمهوری، جزئی از نظام سیاسی حاکم که زمینه‌های بالندگی و جلوس وی بر اریکه قدرت را فراهم ساخته، بشمار می‌رود، لیکن مجموع مواضع و عملکرد وی در دوران ریاست جمهوری، حاکی از ظهور پدیده‌ای است که مرزهای نظام را درنوردیده و بر آن است تا با معرفی خویش در هیئت یک رهبر کاریزماتیک، فرصت حاصل از ریاست جمهوری را به زمینه مساعدی برای خیزش یک جنبش توده‌وار با هدف دگرگونی‌های اساسی در مدیریت کشور و جهان مبدل سازد. پژوهش حاضر در سایه چنین رهیافتی و با هدف واکاوی خاستگاه پدیده احمدی‌نژاد و جریان سیاسی

مرتبط با وی، تئوری‌های ماکس وبر در خصوص مشروعیت‌های حاصل از سه‌گونه متمایز نظام سلطه را راهنمای نظری تحقیق قرار داده و با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی، سخنرانی‌های محمود احمدی‌نژاد در جریان سفرهای استانی را مورد مطالعه نظام‌مند قرار داده است. بر اساس نتایج حاصل از خلال کلیه سخنرانی‌ها، مجموعاً ۱۶۲۲ مضمون به عنوان واحد تحلیل، کدگذاری شد که مطابق جدول شماره ۱، میزان ۵۰ درصد واحدهای مذکور در دور اول سفرهای استانی، ۲۱/۵ درصد طی دور دوم، ۱۸/۱ درصد در دور سوم و ۱۰/۵ درصد آن‌ها در دور چهارم سفرهای استانی ایراد شده است. با افزایش زمان، به تدریج شمار واحدهای تحلیل کاهش یافته که به نظر می‌رسد این امر نتیجه کاهش تدریجی سفرهای جنبی (سفر به شهرستان‌ها و روستاهای استان) در ادوار بعدی نسبت به دور نخست و نیز گرایش سخنران به کاهش مدت سخنرانی طی ادوار بعدی سفر به هر یک از استان‌ها بوده است. صرف‌نظر از متغیر زمان، نتایج حاصل در خصوص متغیر محتوا حاکی از آن است که ۶/۷ درصد از مضامین موجود در سخنرانی‌ها، مصداق «نفی الیگارش» است (جدول ۲). محور این قبیل مضامین انتساب زیاده‌خواهی و رانت‌خواری به گروه‌هایی در حاکمیت است که بنا به ادعای سخنران، به انگیزه تداوم منافع و قدرت نامشروع خویش، مانع اساسی در اجرای برنامه‌های عدالت‌طلبانه دولت و احمدی‌نژاد هستند. همچنین مطابق جدول (۳)، ۳/۷ درصد از مضامین موجود در سخنرانی‌ها، مصداق «نفی دیوانسالاری» است. این قبیل مطالب نوعاً در رد روش‌های متعارف اداری و قانونمند در خصوص اداره کشور بوده و سخنران به‌گونه‌ای تحقیرآمیز در قبال این روندها و عاملان اجرایی آن‌ها موضع‌گیری کرده است. یکی دیگر از زیرمقوله‌های متغیر محتوا، با عنوان «کاریزما» که نتایج مربوط به آن در جدول (۴) منعکس است، مواضع و ایستارهای سخنران را که به طور اثباتی و از موضع یک رهبر کاریزماتیک بیان شده است، نشان می‌دهد. بر اساس نتایج حاصل، ۹/۴ درصد از مضامین «وعده حل قریب الوقوع مشکلات و برخورد ریشه‌ای با مسائل» از سوی سخنران است. ۱۸/۲ درصد از مضامین پیرامون «تخطئه عملکرد و تحقیر دشمن و وعده پیروزی محتوم» از سوی سخنران است. ۱۵/۹ درصد از مضامین «تجلیل از توده و جنبش توده‌وار به عنوان منشاء دستاوردهای بزرگ» از سوی سخنران می‌باشد. ۱۶ درصد از مضامین نیز «القای رسالت توده برای ارائه الگو جهت تغییر مناسبات جهانی» از سوی سخنران است. مجموع مضامین متغیرهای محتوا اعم از «نفی الیگارش»، «نفی دیوانسالاری» و «کاریزما»، که روی هم رفته ۶۹/۸ درصد از واحدهای تحلیل را شامل می‌گردد، نفیاً و اثباتاً، انعکاس‌دهنده دیدگاه‌های محمود احمدی‌نژاد در هیئت یک رهبر کاریزماتیک است. بنابراین،

همان‌طور که در جدول (۵) مندرج است، تنها ۳۰/۲ درصد مضامین کدگذاری شده، مقوله «سایر» محسوب شده و از شمول موضوع کاریزماتیک خارج است که ۱۳/۶ درصد از آن‌ها مختص مضامین دینی و ایدئولوژیک است که در خلال سخنرانی‌های مورد مطالعه ابراز شده و مابقی به میزان ۱۶/۶ درصد مطالبی است که نوعاً درباره مصوبات سفر استانی مربوطه بوده است.

در حقیقت بر اساس نتایج پژوهش، مضامین و مولفه‌های مرتبط با رهبری کاریزماتیک به عنوان وجه غالب، از بیشترین میزان تکرار در سخنرانی‌های سفرهای استانی محمود احمدی‌نژاد برخوردار است و شمار کثیر واحدهای تحلیل ناظر بر وجه کاریزماتیک به روشنی و بداهت حاکی از اثبات فرضیه نخست پژوهش حاضر است. کما اینکه محاسبات ناظر بر آزمون فرضیه پژوهش بر اساس مقدار «خی دو» حاکی از سطح معناداری کوچک‌تر از ۰/۰۱ بوده که فرضیه صفر را در سطح ۰/۰۱ رد می‌کند. بنابراین، فرضیه پژوهش مبنی بر اینکه «مواضع رهبری کاریزماتیک» به عنوان وجه غالب از بیشترین میزان تکرار در سخنرانی‌های احمدی‌نژاد برخوردار است، تایید می‌شود. گذشته از فرضیه اصلی، همچنین جداول شماره ۶ و ۷ به ترتیب متغیر زمان را نسبت به متغیر محتوای مرتبط با رهبری کاریزماتیک و نیز متغیر محتوای غیر مرتبط مورد سنجش قرار داده که بر اساس نتایج حاصل حدود ۱۶٪ از مضامین مطرح شده از سوی سخنران در طول سفرهای ادوار نخست تا سوم، مختص به مصوبات سفر استانی بوده و تنها در دور چهارم سفرهاست که این رقم به ۲/۳ درصد کاهش یافته است. به نظر می‌رسد که تغییر یاد شده ناشی از فضای دور چهارم سفرهای استانی است که بیشتر ناظر بر جمع‌بندی نتایج مصوبات سفرهای قبلی بوده و باید آن را متأثر از ضرورت پاسخ‌گویی به افکار عمومی در خصوص سرنوشت مصوبات یاد شده ارزیابی نمود.

منابع

- بشیریه، حسین (۱۳۸۶). *عقل در سیاست*. تهران: انتشارات نگاه معاصر.
- کمالیان مهریزی، سید وحید؛ اسمعیلی گیوی، حمیدرضا (۱۳۸۵). رهبری کاریزماتیک. *صنعت خودرو*، شماره ۹۶.
- Avolio, B.J. & Gardner, W.L. (2015). Authentic leadership de-velopment: Getting to the root of positive forms of leader-ship. *Leadership Quarterly*, 16: p.315-338.
- Bendix, R. (1977). **Max Weber: An Intellectual Portrait**. United States: University of California.
- Benton, D.A. (2013). **Executive Charisma**. New York City: McGraw-Hill.
- Chris, M. & Tammy, M. (2003). **Emergent Leadership: Toward an Emperical Verifiable Model Prepared for the Canadian Forces Leadership Institute**. Saint Mary's University, Halifax, Nova Scotia.
- Conger, J.A. & Kanungo, R.N. (1987). Toward a Behavioral Theory of Chrismatic Leadership in Organizational Settings. *Academy of Management Review*, 12(4): p. 637-647.
DOI:10.5465/AMR.1987.4306715
- Conger, J.A. & Kanungo, R.N. (1998). **Charismatic Leadership in Organizations**. Sage Publication, California .
- Goncalves, M. (2013). Leadership Styles: The Power to Influence Others. *International Journal of Business and Social Science*, 4(4).
- Groves, K.S. (2015). Linking Leader Skills, Follower Attitudes, and Contextual Variables via an Integrated Model of Charismatic Leadership. *Journal of Management*, 31(2): p. 255-277.
DOI: <https://doi.org/10.1177/0149206304271765>
- Hax, A.C. & Majluf, N.S. (2012). **The strategy Concept and Process, Apragmatic Approach**. PRENTICE HALL, Upper Saddle River, New Jersey.
- Hoffer, E. (2002). **True Believers: Thoughts on Mass Movements**. New York: Harper Collins Publishing House.
- Parkin, F. (2002). **Max Weber**. London: Routledge.
- Popper, M. (2004). **Leadership as Relationship**. The Executive Management Committee/ Blackwell Publishing Ltd.
- Roch, J. (2001/05/19). Charismatic Leadership. *New Straits Times*.
- Weber, M. (1974). **Economy and society**. University of California press.